

Uloga roditelja u povezanosti socijalnih kompetencija i kvalitete prijateljskih odnosa mlađih adolescenata

Mišlov, Laura

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:759343>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Laura Mišlov

**ULOGA RODITELJA U POVEZANOSTI SOCIJALNIH
KOMPETENCIJA I KVALITETE PRIJATELJSKIH
ODNOSA MLADIH ADOLESCENTA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Laura Mišlov

**ULOGA RODITELJA U POVEZANOSTI SOCIJALNIH
KOMPETENCIJA I KVALITETE PRIJATELJSKIH
ODNOSA MLADIH ADOLESCENTA**

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: dr. sc. Ines Rezo Bagarić

Zagreb, 2022.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
1.1. Roditeljski stil	1
1.1.1. Roditeljstvo.....	1
1.1.2. Dimenzije roditeljskog stila.....	2
1.2. Socijalne kompetencije	4
1.3. Prijateljstvo	7
1.3.1. Definicije i značenje prijateljstva	7
1.3.2. Promjene u kvaliteti prijateljstva.....	9
1.3.3 Dimenzije prijateljstva.....	10
1.4. Teorija ekoloških sustava	10
1.5. Pregled dosadašnjih istraživanja	12
1.6. Teorijske i empirijske implikacije.....	16
2. Cilj, problemi i hipoteze istraživanja	17
2.1. Cilj istraživanja	17
2.2. Problemi i hipoteze istraživanja	17
3. Metoda	18
3.1. Sudionici	18
3.2. Postupak	19
3.3. Mjerni instrumenti.....	20
3.3.1. Sociodemografski podaci ispitanika.....	20
3.3.2. Upitnik roditeljskih stilova (Parents as Social Context Questionnaire, PASCQ, Skinner, Johnson i Snyder, 2005.).....	20
3.3.3. Multidimenzionalna skala socijalnih kompetencija adolescenata (Adolescent Multidimensional Social Competence Questionnaire, AMSC-Q, Gómez-Ortiz i sur., 2017.).....	21
3.3.4. Skala kvalitete prijateljstva (Friendship Qualities Scale, FQS, Fonzi i sur., 1996.).....	21
3.4. Obrada podataka.....	22
4. Rezultati	22
5. Rasprava.....	26
5.1. Postoji li povezanost između percipirane socijalne kompetencije i ostvarene kvalitete prijateljstva adolescenata?.....	26
5.2. Postoji li povezanost između dimenzija roditeljskog stila i percipirane socijalne kompetencije adolescenata?.....	27

5.3. Postoji li povezanost između dimenzija roditeljskog stila i percipirane kvalitete prijateljskih odnosa adolescenata?	29
5.4. Postoje li razlike u kvaliteti prijateljskih odnosa s obzirom na spol adolescenata?.....	30
5.5. Nedostatci istraživanja, preporuke za buduća istraživanja i implikacije rezultata	31
6. Zaključak	33
Literatura.....	35

Uloga roditelja u povezanosti socijalnih kompetencija i kvalitete prijateljskih odnosa mlađih adolescenata

Sažetak:

Cilj ovog rada bio je ispitati kako su različite dimenzije roditeljstva povezane sa socijalnim kompetencijama i kvalitetom prijateljskih odnosa mlađih adolescenata. U istraživanju je sudjelovalo ukupno 98 učenika osnovne škole (od toga 35 mladića), u dobi od 11 do 15 godina. Rezultati su pokazali pozitivnu povezanost između socijalnih kompetencija i kvalitete prijateljstva mlađih adolescenata. Dobivena je pozitivna povezanost između majčine i očeve topline, strukture i podrške autonomiji i socijalne kompetencije mlađih adolescenata. Nadalje, dobivena je negativna povezanost između majčine i očeve prisile, kaosa i odbacivanja i socijalne kompetencije. Rezultati su pokazali pozitivnu povezanost između očeve topline i kvalitete prijateljstva te negativnu povezanost između očevog odbacivanja i prisile sa kvalitetom prijateljstva mlađih adolescenata. Međutim, povezanost između očeve podrške autonomiji, strukture i kaosa sa kvalitetom prijateljstva mlađih adolescenata nije dobivena. Također, nije dobivena povezanost između kvalitete prijateljstva i dimenzija majčinog stila roditeljstva. Na kraju, dobivena je razlika po spolu u ostvarenoj kvaliteti prijateljstva mlađih adolescenata, odnosno adolescentice ostvaruju kvalitetnija prijateljstva od adolescenata.

Ključne riječi: dimenzije roditeljstva, kvaliteta prijateljstva, socijalna kompetencija, spolne razlike u kvaliteti prijateljstva.

The role of parents in the relationship between social competencies and the friendship quality of young adolescents

Abstract:

The aim of this study was to examine how different parenting dimensions correlate with social competencies and the friendships quality of younger adolescents. The study included a total of 98 adolescents (of which 35 boys) aged between 11 and 15 years, attending an elementary school. The results showed a positive correlation between social competencies and the friendships quality of younger adolescents. A positive correlation was shown between mother's and father's warmth, structure, and autonomy support and social competence of younger adolescents. Furthermore, a negative correlation was shown between mother's and father's coercion, chaos and rejection, and social competence. The results showed a positive correlation between the father's warmth and the friendships quality, and a negative correlation between father's rejection and coercion and the friendships quality of younger adolescents. However, the correlation between the father's support for autonomy, structure, and chaos, and the friendships quality of younger adolescents was not obtained. Also, no correlation was found between the friendships quality and the mother's parenting style. In the end, a gender difference was obtained in friendships quality of younger adolescents, i.e. adolescent girls achieve better friendships than adolescent boys.

Keywords: parenting dimensions, friendship quality, social competence, gender differences in friendship quality.

Izjava o izvornosti

Ja, Laura Mišlov pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Laura Mišlov

Datum: 9.7.2022.

1. Uvod

Brojne teorije i istraživanja nastojala su povezati interakciju obiteljskog i vršnjačkog sustava s razvojem djetetovih socijalnih i emocionalnih kompetencija te njihove prilagodbe u društvu (npr. Cui i sur., 2002.; Franco i Levitt, 1998.; Deković i Raboteg-Šarić, 1996.). Mogućnost stvaranja i zadržavanja interpersonalnih veza važna je komponenta zdrave prilagodbe djeteta, a u tom zadatku najveću ulogu igra obitelj kao primarna socijalizacijska grupa djeteta (Lacković-Grgin, 2006.). Dostupna literatura o socijalizaciji i njezinim učincima govori kako su roditeljska toplina, vodstvo, nekažnjavanje i konzistentnost u odgoju djece povezane s pozitivnim razvojnim ishodima djece. Odnosno, djeca odrasla u autoritativnoj obitelji postižu više rezultate u mjerenim kompetencijama, postignućima, socijalnom razvoju, mentalnom zdravlju i vlastitoj percepciji od vršnjaka koji su podizani u autoritarnim, zanemarujućim ili ravnodušnim obiteljima (Steinberg i sur., 1994.). Cui i suradnici (2002.) u svome istraživanju ističu kako su bliski odnosi djece sa svojim roditeljima povezani s razinom kvalitete prijateljstva. Franco i Levitt (1998.) su također došli do istih rezultata - djeca koja su procijenila višu razinu obiteljske podrške iskazala su i višu razinu kvalitete prijateljstva.

1.1. Roditeljski stil

1.1.1. Roditeljstvo

Roditeljstvo se može opisati kao niz procesa koji uključuje zadatke, pravila, uloge, komunikaciju i međuljudske odnose koji se ostvaraju u kontaktu djeteta i roditelja (Klarin, 2006.). Uključuje odgoj, brigu i pružanje pomoći i potpore u djetetovom uspostavljanju odnosa s drugim socijalnim okruženjima. Roditeljstvo nije statičan pojam, nego proces koji čini dinamički i uzajaman odnos (Klarin, 2006.). Zahtijeva prilagodbu s obzirom na dob, sazrijevanje i promjene kod djeteta i roditelja uz mogućnost trajnog učenja novih vještina (Sunko, 2008.). Roditelj je djetetu prvi učitelj i glavni izvor socijalizacije. Odnos roditelja i djeteta trebao bi se temeljiti na odgovornosti, povjerenju, sigurnosti i pripadanju. Na temelju njihova postupanja, zalaganja i odgovornosti ovisiti će i cjelokupni razvoj i kasnije ponašanje djeteta (Pintar, 2018.).

Dakle, obitelj je primarni faktor socijalizacije s čijim članovima dijete izgrađuje odnose i temelje za uspostavu svih budućih odnosa. Ličnost adolescenata formira se upravo u tome odnosu (Lacković-Grgin, 2006.). Kako bi adolescent pronašao i odredio svoju ulogu i položaj u društvu, on prihvaća položaj koji je imao u odnosu s roditeljima. To prihvaćanje će mu pomoći da pri kraju procesa individualizacije ponovno ostvari odnos s roditeljima, ali kao odrasla osoba (Lacković-Grgin, 2006.). Aktualne teorije i istraživanja naglašavaju nekoliko važnih aspekata roditeljstva koje doprinose zdravom razvoju djeteta. To su ponajprije roditeljska briga za rast i razvoj djeteta, dominacija nagrada i pohvala nad kaznom, iskazivanje osjećaja i ljubavi, postavljanje jasnih granica i pravila, otvorena komunikacija i razumna sloboda (Pernar, 2010.).

Razvoj u adolescenciji uključuje težnju za autonomijom. Autonomija kao razvojno pitanje prvi put se javlja u dobi oko druge godine, a u adolescenciji se ponovno javlja na puno širem planu funkcioniranja (Berk, 2008.). Ovo razdoblje obilježeno je potrebom za samostalnosti, intimnošću, seksualnošću, postignućem i identitetom (Klarin, 2006.). Zbog toga, adolescenti se sve više oslanjaju na sebe, a sve manje traže roditeljske savjete. Međutim, da bi mogli eksperimentirati, adolescentima je potrebna sloboda. U obiteljima koje dobro funkcioniraju, adolescenti ostaju vezani za roditelje i od njih traže savjete, ali u puno većoj slobodi nego prije (Berk, 2008.). S obzirom na važnost istraživanja odnosa roditelja i adolescenata, istraživači nastoje roditeljstvo opisati preko dimenzija i stilova roditeljstva. Ako su dimenzije dobro definirane, istraživači mogu osigurati da procjene budu sveobuhvatne te na temelju toga stvarati tipologije roditeljstva (Skinner i sur., 2005.).

1.1.2. Dimenzije roditeljskog stila

Roditeljski stil se može definirati kao opća emocionalna klima koja obuhvaća kvalitativno različite obrasce roditeljskih vrijednosti, postupaka i ponašanja kao i različiti odnos dimenzija davanja i traženja (Sremić i Rijavec, 2010.; Raboteg-Šarić i sur., 2011.). Odgojni stil dio je osobnosti roditelja, a povezan je s njihovim karakteristikama i životnim iskustvima, kao i karakteristikama djeteta i okoline (Marcone i sur., 2018.).

Klasična podjela roditeljskih stilova temelji se na dvije dimenzije: toplina i nadzor, te na osnovu tih dimenzija razlikujemo četiri stila roditeljstva: autoritarni, autoritativni, popustljivi i ravnodušni (Klarin, 2006.). Međutim, istraživači smatraju kako postoji pogrešno uvjerenje da roditelj može iskazati ili toplinu ili hladnoću prema djetetu, odnosno da se na te dimenzije gleda bipolarno. Ističe se kako roditelji koji ostvaruju visoki rezultat na jednoj dimenziji npr. toplini, ne moraju nužno imati manji rezultat na dimenziji npr. odbacivanje. Stoga su osmislili model u kojem se svaka od dimenzija gleda zasebno (Skinner i sur., 2005.).

Prema višedimenzionalnom modelu roditeljski stilovi se mogu bolje opisati te na taj način dobiti bolji odraz odnosa roditelja i djeteta (Skinner i sur., 2005.). Roditeljski stil se može opisati na temelju šest dimenzija. Dimenzije roditeljstva definiraju se kao značajke ili opisna shema kako bi se opisala priroda roditeljstva. One predstavljaju temelj za istraživanje odnosa roditelja i djeteta, a mogu se podijeliti na pozitivne i negativne dimenzije roditeljstva (Skinner i sur., 2005.). Pozitivne dimenzije roditeljskog stila čine toplina, struktura i podrška autonomiji, dok negativne dimenzije čine prisila, kaos i odbacivanje. Toplina, kao dimenzija roditeljstva prisutna je u gotovo svim definicijama i konceptima roditeljstva (Rohner, 1986., prema Skinner i sur., 2005.). Toplina se izražava prihvaćanjem, izražavanjem privrženosti, ljubavi, uvažavanja, ljubaznosti i poštovanja (Skinner i sur., 2005.). Odnosi se na potporu, brigu i ohrabrivanje koje roditelj daje djetetu (Klarin, 2006.). Ona se izražava u interakciji djeteta i roditelja, posebno kada dijete traži utjehu, ali se može pronaći i kada roditelj uči i disciplinira dijete. Konceptualna suprotnost toplini je odbacivanje ili neprijateljstvo (Skinner i sur., 2005.). Izrazi odbijanja uključuju odbojnost, neprijateljstvo, grubost, razdražljivost i eksplozivnost; oni također uključuju otvoreno priopćavanje negativnih osjećaja prema djetetu, kao što su kritika, podsmijeh i neodobravanje (Skinner i sur., 2005.). Ovakvo ponašanje roditelj može pokrenuti sam ili mogu nastati kao odgovor na neku djetetovu potrebu (Skinner i sur., 2005.). Struktura se odnosi na pružanje jasnih očekivanja za zrelo ponašanje u kombinaciji s dosljednim i odgovarajućim postavljanjem granica. Kada se opisuju dimenzije roditeljskog stila, najčešće se izostavlja opis strukture te se umjesto nje navodi nedostatak dosljedne discipline (npr. slaba kontrola). Međutim, ovakav opis može se proširiti pa se tako kao konceptualna suprotnost javlja kaos (Skinner i sur., 2005.).

Kaos se odnosi na nedosljedne, nestalne, nepredvidive, nepouzidane i proizvoljne odgojne postupke koji ometaju put do ciljeva (Skinner i sur., 2005.). Pravila ponašanja nisu jasno definirana pa su takva djeca često nezrela i impulzivna (Klarin, 2006.). Posljednje dvije dimenzije odnose se na podršku autonomiji koja se najbolje može opisati pomoću svoje konceptualne suprotnosti – prisile. Prisila ili psihološka kontrola, opisuje restriktivni, kontrolirajući, nametljivi i autokratski stil u kojem se zahtijeva stroga poslušnost. Ona je ključna značajka autoritarnog roditeljstva (Skinner i sur., 2005.). To su roditelji koji pokazuju dominaciju i moć u odnosu na dijete od kojeg očekuju poštovanje pravila, bez dodatnih pojašnjenja (Klarin, 2006.). Potpora autonomiji karakterizira interakcije u kojima se od djece očekuje da izraze svoje stavove i mišljenja i u kojima im se pridaje važnost planiranju i rješavanju problema (Skinner i sur., 2005.).

Bez obzira na različite varijacije kojima se opisuju roditeljski stilovi, rezultati istraživanja jednoglasno pokazuju da su stilovi roditeljstva na različite načine povezani s prilagodbom mladih (Lacković-Grgin, 2006.). Pri tome najveće se razlike u prilagodbi nalaze između mladih iz autoritativnog stila i ravnodušnog stila roditeljstva. Razlike između mladih iz autoritativnih obitelji i mladih iz permisivnih obitelji također su značajne u smislu bolje prilagodbe onih iz autoritativnih obitelji. Određeni aspekti autoritativnog stila povezani su s boljim školskim uspjehom, većom socijalnom kompetencijom i višim samopoštovanjem (Deković i Raboteg-Šarić, 1996.).

Dosadašnje spoznaje upućuju na kratkoročne i dugoročne posljedice roditeljskog stila. Primjerice, roditeljsko odbijanje ima predvidljive posljedice za emocionalni i socijalni razvoj djeteta (Marcone i sur., 2018.). Djeca koja percipiraju odnos roditelja odbijajućim, iskazuju i višu razinu agresija i neprijateljskog ponašanja prema drugima te imaju slabije samopoštovanje i osjećaj kompetentnosti. U dječjoj dobi to je vidljivo u vršnjačkim interakcijama, dok su u odrasloj dobi vidljive posljedice na ličnost i ponašanje pojedinca (Klarin, 2006.).

1.2. Socijalne kompetencije

Roditeljstvo ima važnu ulogu u cjelokupnom razvoju djeteta, a posebice u razvoju socijalnih kompetencija. Djeca preko svojih roditelja razvijaju socijalne vještine. Način na koji je roditelj povezan s djetetom, odnosno kakav emocionalni ton

prevladava u odnosu, igra veliku ulogu u razvoju djetetovog prikladnog ponašanja i komunikacijskih vještina (Cui i sur., 2002.). Međutim, osim roditeljstva veliku ulogu u socijalnom i emocionalnom razvoju adolescenata ima i uspostava vršnjačkih i prijateljskih odnosa. Za uspostavu kvalitetnog odnosa adolescenata potrebne su socijalne vještine, kao što su empatija i prosocijalno ponašanje, a za koje se smatra da označavaju socijalnu kompetenciju (Flannery i Smith, 2016.).

Definiranje socijalnih kompetencija zahtjevan je zadatak jer postoje različite definicije socijalne kompetencije u znanstvenoj i stručnoj literaturi (Cavell, 1990.; Dodge, 1985.; Raver i Zigler, 1997.; Rose-Krasnor, 1997.; Stormshak i Welsh, 2006.; Waters i Sroufe, 1983., prema Merkaš, 2012.). Pojam socijalne kompetencije razvio se iz jednodimenzionalnog pojma u višedimenzionalni. Od pojma koji socijalnu kompetenciju poistovjećuje sa socijalnim vještinama, obraćajući pažnju samo na komponente ponašanja, razvio se u pojam koji osim bihevioralnih komponenti obuhvaća kognitivnu i afektivnu komponentu (Gómez-Ortiz i sur., 2019.).

Iz brojnih rasprava može se zaključiti kako većina autora socijalne kompetencije definira kao sposobnost pojedinca da ostvari vlastite ciljeve, a da pri tome uzima u obzir mišljenja i interese drugih (Marccone i sur., 2018.). Cavella (1990., prema Merkaš, 2012.) ističe kako se većina indikatora socijalne kompetencije može svrstati u tri razine: 1.) ishod društvenog funkcioniranja (društveno prihvaćanje i postignuća), 2.) vještine potrebne za društveno funkcioniranje (vještine kodiranja podražaja, odlučivanja i izvedbe) i 3.) društveno funkcioniranje (čestina socijalnih interakcija, ponašanje i udovoljavanje postavljenim kriterijima).

Socijalna kompetencija se može opisati različitim vještinama od kojih su neke izravno vidljive kroz ponašajne ishode pojedinca, dok su druge definirane kao unutarnje kompetencije (Marccone i sur., 2018.). Na temelju ove definicije, istraživači obično koriste jedan od tri aspekta odnosa s vršnjacima kao pokazatelji vanjske socijalne kompetencije: vršnjački status, kvaliteta prijateljstava i stabilnost prijateljstava (Flannery i Smith, 2016.). Unutarnje kompetencije uključuju djetetovu sposobnost donošenja odluka i rješavanja problema, procjene drugih osoba i izražavanja empatije (Marccone i sur., 2018.). Ističe se kako mladi koji imaju osobine altruističnog ponašanja i razvijenu emocionalnu inteligenciju, imaju više karakteristika prosocijalnog

ponašanja te ih vršnjaci bolje prihvaćaju. Istraživanje potvrđuje kako se mladi koji posjeduju navedene karakteristike opisuju i doživljavaju kao popularniji i bolje prihvaćeni te češće ostvaruju bliska prijateljstva (Batool i Lewis, 2020.).

S druge strane, pokazalo se kako se socijalne kompetencije važne za stvaranje prijateljstva razlikuju od socijalnih kompetencija vezanih za vršnjački status. Tako se za stvaranje prijateljskih veza ističu obilježja kao što su toplina, simpatičnost i odanost (Larson i sur., 2007.). Naposljetku, socijalnu kompetenciju moguće je opisati i uz indikator stabilnosti prijateljstva. Za održavanje prijateljskih veza potrebne su socijalne vještine poput uspješnog rješavanja sukoba i uvažavanja perspektive drugog (Selman, 1980.; Sullivan, 1953., prema Flannery i Smith, 2016.). Iako odabir određenog pristupa operacionalizaciji konstrukta socijalne kompetencije mjerenjem specifičnih vještina olakšava njegovo ispitivanje, postavlja se pitanje koje vještine čine socijalno kompetentno ponašanje. Tako se pri odabiru pristupa operacionalizaciji može fokusirati na teoriju, društvene vrijednosti ili pak norme ponašanja (Anderson i Messick, 1974., prema Merkaš, 2012.).

Za potrebe ovog rada vodit ćemo se definicijom socijalne kompetencije kao učinkovitosti u društvenoj interakciji, koja proizlazi iz upotrebe vještina za postizanje osobnih ciljeva tijekom vremena i u različitim situacijama (Gómez-Ortiz i sur., 2019.). To podrazumijeva posjedovanje društvenih i emocionalnih vještina te poštivanje pravila i vrijednosti okoline. Oba aspekta će dovesti do postizanja prihvaćanja i društvene inkluzije, a time i percepcije učinkovitosti u društvenoj interakciji (Rose Krasnor, 1997., prema Gómez-Ortiz i sur., 2019.). Ovaj višedimenzionalni model socijalne kompetencije sadržava pet dimenzija: učinkovitost reguliranja emocija, društvenu prilagodbu što predstavlja stupanj korištenja društveno kompetentnih ponašanja za stvaranje odnosa s drugim ljudima, prosocijalno ponašanje koje podrazumijeva nuđenje pomoći ili utjehe drugim ljudima, društvena djelotvornost odnosno individualnu percepciju učinkovitosti u društvenoj interakciji te normativnu prilagodbu koja se opisuje kao pridržavanje društvenih pravila u ovom slučaju u kontekstu obrazovanja (Gómez-Ortiz i sur., 2019.).

Socijalna kompetencija ovisi o razvojnim karakteristikama (tj. očekivanja socijalne kompetencije variraju ovisno o dobi osobe), specifičnoj društvenoj situaciji (tj. djeca

mogu biti socijalno kompetentna u jednoj situaciji, ali ne u drugoj, ili se dijete može činiti kompetentnijim u interakciji sa socijalno vještim partnerom nego sa sramežljivom osobom) i kulturnim karakteristikama (tj. specifične vještine socijalne kompetencije vezane su kulturnim očekivanjima) (Orpinas, 2010.). Primjerice u istraživanju Batool i Lewis (2020.) pokazalo se kako društvena i kulturna obilježja kao što je kolektivizam djeluje na odgoj djece, a posredno i na socijalnu kompetenciju djeteta. Tako se pokazalo da su djeca odgajana u kolektivističkoj zemlji kao što je Pakistan više altruistična i pomažu drugoj djeci, od onih koji su odgajani u zemljama koje su usmjerena na individualizam. To se može objasniti na način da roditelji pod utjecajem kulture i društvenog uređenja odgajaju djecu na način da potiču altruizam i prosocijalno ponašanje.

Da je roditeljski stil povezan sa socijalnom kompetencijom potvrđuju istraživanja (Salavera i sur., 2022.; Batool i Lewis, 2020.; Boling i sur., 2011.). Tako roditelji koji koriste autoritativni i zanemarujući odgojni stil djeluju negativno na razvoj djece na način da imaju manje samopouzdanje, lošije samopoimanje i socijalne vještine (Salavera i sur., 2022.). Nadalje, adolescenti koji nemaju dobro razvijene specifične socijalne kompetencije imaju više poteškoća u stvaranju bliskog odnosa sa svojim prijateljima. Takvi mladi najčešće imaju manje prijatelja, njihovi odnosi su površni te posljedično imaju većih problema u prilagodbi. Istovremeno, zbog manjka kompetencija i zato što ne mogu stvoriti blisko prijateljstvo, nedostaje im iskustvo koje bi im pomoglo u zdravom rastu i razvoju ovih kompetencija (Buhrmester, 1990.).

1.3. Prijateljstvo

1.3.1. Definicije i značenje prijateljstva

Tijekom rane adolescencije, prijateljstvo postaje intimnije jer se adolescenti počinju učestalije družiti, postaju otvoreniji, dijele više osobnih detalja iz svog života i pružaju međusobnu emocionalnu podršku. Postoji nekoliko razloga zašto je stvaranje kvalitetnog prijateljstva u ranoj adolescenciji iznimno važno za pravilni i zdravi psihosocijalni razvoj pojedinca (Klarin i sur., 2010.). Za početak, ne imati bliskog prijatelja može predstavljati veliki izvor stresa za mladu osobu. Potreba za bliskošću povećava se tijekom rane adolescencije, a ako se ne uspije zadovoljiti kroz prijateljstvo, dolazi do povećanog osjećaja usamljenosti, depresije i otuđenosti

(Buhrmester, 1990.). S druge strane, podržavajuće prijateljstvo pojačava osjetljivost prema drugim ljudima i brigu za njih, odnosno povećava empatiju, prikladno i prosocijalno ponašanje. Također, prijateljstvo može poboljšati stavove prema školi i angažman u njoj. Kada adolescenti uživaju u interakciji s prijateljima u školi, tada lakše podnose školske obveze i brige (Berk, 2008.).

Nadalje, adolescenti imaju povećanu potrebu za vlastitim otkrivanjem i istraživanjem. Mlade osobe koji nemaju blisko prijateljstvo mogu izostaviti važan osjećaj vrednovanja pa mogu postati nesigurni, anksiozni i mogu imati osjećaj manje vrijednosti (Buhrmester, 1990.; Lacković-Grgin, 2006.). Nadalje, mladi koji nemaju blisko prijateljstvo ostaju bez važnog izvora socijalne podrške i pomoći u suočavanju s promjenama u adolescenciji (Buhrmester, 1990.). Bliska prijateljstva adolescentima osiguravaju temelje za buduće intimne odnose. Seksualnost i romantične veze su uobičajena rasprava između prijatelja u tinejdžerskoj dobi. Uz takve rasprave adolescenti povećavaju intimnost samog prijateljstva, ali također im može pomoći da uspostave i riješe probleme u romantičnim partnerstvima (Berk, 2008.). Upravo zbog toga kvalitetno i blisko prijateljstvo povezujemo s nekoliko aspekata prilagodbe tijekom rane adolescencije i važan dio socijalnog razvoja pojedinca (Buhrmester, 1990.).

Prijateljstvo se definira kao intimni, dijadni i zajednički odnos koji je konceptualno i metodološki različit od vršnjačkog prihvaćanja ili popularnosti. Iako se može reći da većina djece ima neku prijateljsku vezu, postoji različita kvaliteta samog prijateljstva (Franco i Levitt, 1998.). Prijateljstvo može biti karakterizirano kao međusobna podrška i potvrđivanje vrijednosti, zajedništvo, intimnost, konstruktivno rješavanje sukoba, dok s druge strane ono može biti manje kvalitetno (Hartup, 1996., prema Franco i Levitt, 1998.). Prijatelj ima značajnu ulogu u pružanju podrške u svakodnevnom životu, a osobito u stresnim trenucima (Klarin i sur, 2010.). Odnos prijatelja razlikuje se od odnosa s drugim vršnjacima i odnosa s roditeljima. Temeljna karakteristika prijateljske veze odnosi se upravo na vrijeme provedeno u zajedničkoj aktivnosti koje je popraćeno zadovoljstvom. Samootkrivanje, povjeravanje tajni, odanost, intimnost, iskrenost - osobine su prijateljskog odnosa (Klarin, 2006.).

1.3.2. Promjene u kvaliteti prijateljstva

Značenje prijateljstva mijenja se sukladno razvojnom razdoblju djeteta. Selman (1980., prema Lacković-Grgin, 2006.) naglašava kako se nakon dvanaeste godine života kognitivni razvoj mijenja i omogućuje bolje interpersonalno razumijevanje koje postaje temelj za razvoj prijateljstva koje se kvalitativno razlikuje od prijateljstva u djetinjstvu. Adolescenti počinju provoditi manje vremena s članovima obitelji, a sve važniji im postaju vršnjaci. Broj najboljih prijatelja opada s četiri do šest u ranoj adolescenciji do dva u odrasloj dobi. Prijateljstvo se mijenja i u svojoj prirodi pa tako adolescenti ističu neke važne karakteristike prijateljstva. Prva i najvažnija je intimnost (Berk, 2008.). Primjerice, u djetinjstvu djeca prijateljstvo vežu uz igranje i grupno prihvaćanje od strane vršnjaka, dok u adolescenciji prijateljstva postaju po prirodi puno intimnija (Buhrmester, 1990.). Adolescenti od svojih prijatelja traže psihološku bliskost, povjerenje i uzajamno razumijevanje. Druga važna karakteristika je lojalnost. Adolescenti više nego mlađa djeca žele da se njihovi prijatelji zalažu za njih i da ih ne napuštaju radi nekoga drugoga (Berk, 2008.). Treća karakteristika je ta da se adolescenti manje natječu sa svojim prijateljima i više podjednako dijele nego što to rade djeca (Lacković-Grgin, 2006.). U svim dobnim razinama navodi se interpersonalna kvaliteta kao važna odrednica prijateljstva, međutim s porastom dobi se ona sve više vrednuje, dok se manja važnost pridaje fizičkim kvalitetama – izgledu i odijevanju (Dacey i Kenny, 1994., prema Lacković-Grgin, 2006.).

Prijatelji se ne biraju slučajno već je opći i najvažniji činitelj pri izboru prijatelja sličnost. U adolescenciji je to sličnost po dobi i spolu, po rasnoj i nacionalnoj pripadnosti i po interesima i aktivnostima. S vremenom postaju sve sličniji u tim stvarima (Hojjat i Moyer, 2017.). Međutim, katkad se adolescenti sprijateljuju s vršnjacima različiti stavova i vrijednosti kako bi istražili nove perspektive unutar sigurnosti međusobno kompatibilnog odnosa (Berk, 2008.). Što se tiče spolnih razlika u značenju prijateljstva, mladići od istospolnih prijatelja više nego djevojke očekuju sličnost i informiranje, dok djevojke očekuju samo-otkrivanje, poštovanje i potkrepljivanje samopoštovanja (Lacković-Grgin, 2006). Mladići više nego djevojke teže nezavisnosti u prijateljstvu, te su ga spremniji prekinuti ukoliko osjete da gube nezavisnost (Lacković-Grgin, 2006). Postoji i različito shvaćanje nezavisnosti u prijateljstvu obzirom na spol. Djevojke navode kako je potrebno se oslanjati na druge

i od prijateljstva vide višestruke koristi kao što su zadovoljavanje emocionalnih potreba. Za razliku od djevojaka, mladići sklapaju prijateljstva prvenstveno kako bi stekli nezavisnost od roditelja (Lacković-Grgin, 2006.).

1.3.3 Dimenzije prijateljstva

Zbog važnosti prijateljstva u adolescenciji istraživači su se usmjerili na ispitivanje koje značajke čine i zadržavaju visokokvalitetna prijateljstva (Flannery i Smith, 2016.). Postoje različite tipologije i modeli prijateljstva (Lacković-Grgin, 2006.). Bukowski i Hoza (1989., prema Klarin, 2006.) predlažu hijerarhijski model prijateljstva gdje razlikuju tri dimenzije prijateljstva: uzajamnost, broj uzajamnih prijatelja i kvalitetu prijateljstva. Posljednju dimenziju čini kvaliteta prijateljstva. Rasprava o dimenzionalnosti konstrukta kvalitete prijateljstva još nije dovršena. Kvaliteta prijateljstva odnosi se na bit ili prirodu prijateljstva, koja je holistički opisana pozitivnim (npr. bliskost) i negativnim (npr. suparništvo) karakteristikama (Batool i Lewis, 2020.; Boling i sur., 2011.). Što je neki prijateljski odnos opisan s više pozitivnih osobina, bolja je i kvaliteta tog odnosa, a što je opisan s više negativnih osobina, kvaliteta je manja (Boling i sur., 2011.). Kvaliteta odnosa u dijadi očituje se u bliskosti i sigurnosti (Klarin, 2006.).

Za prilagodbu ranih adolescenata važnija je kvaliteta odnosa u dijadi od kvalitete grupnih odnosa (Sullivan, 1953., prema Klarin, 2006.). Za uspostavu kvalitetnog prijateljstva potrebne su socijalne vještine kao što su mogućnost pružanja emocionalne podrške, otkrivanja i povjerenja te određena razina intimnosti (Flannery i Smith, 2016.). Štoviše, adolescenti s brojnim osobnim problemima obično imaju najveću potrebu za bliskim prijateljstvom, ali im je istovremeno najteže održati stabilan prijateljski odnos, bez povrijeđenih osjećaja (Lacković-Grgin, 2006.). Zbog tolike važnosti stvaranja kvalitetne prijateljske veze u ranoj adolescenciji brojni istraživači upravo su se bavili ovom temom.

1.4. Teorija ekoloških sustava

Brojne teorije i modeli jasno dovode u vezu roditeljstvo, socijalnu kompetenciju i kvalitetu prijateljskih veza adolescenata. Za potrebe ovog rada usmjerit ćemo se na Teoriju ekoloških sustava. Teorija ekoloških sustava dijete promatra kao osobu koja se razvija unutar složenog sustava odnosa između više slojeva okoline koja ga

okružuje. Svaki sloj unutar složenog sustava ima udio u razvoju pojedinca (Berk, 2008.). Primjerice, dijete u interakciji s članovima obitelji, s nastavnicima, vršnjacima i prijateljima, u interakciji sa susjedima, i općenito unutar šireg društvenog i kulturalnog konteksta, razvija svoje socijalizacijske vještine.

Ekološki usmjereni razvojni psiholozi ističu da razvoj uključuje neprestano recipročno djelovanje urođenih svojstava djeteta i okoline (Deković i Raboteg-Šarić, 1996.). S jedne strane odrasli djeluju na djetetovo ponašanje, dok s druge strane djetetove karakteristike, koje su urođene ili su pod utjecajem socijalnih činitelja, uzajamno djeluju na ponašanje odraslih. Kada se ovakve dvosmjerne interakcije zbivaju često tijekom vremena, one imaju trajan utjecaj na razvoj (Berk, 2008.). Peterson i Hann (1999., prema Merkaš, 2012.) uz opisanu uzajamnost odnosa ističe još dva bitna elementa ekološkog pristupa; da utjecaj ekosustava može biti izravan i neizravan te da su sustavi tako organizirani da se niti jedan kontekst ne može razumjeti bez razmatranja drugih.

Mikrosustav Bronfenbrenner (1995., prema Berk, 2008.) opisuje kao najbliži sloj okoline i sastoji se od aktivnosti i obrazaca interakcije prisutnih u neposrednoj okolini. Unutar mikrosustava, odnosno neposredne djetetove okoline, istaknuto mjesto zauzimaju obitelj i vršnjaci, te je njihov utjecaj tijekom razvoja djece najvažniji (Bronfenbrenner, 1986., prema Deković i Raboteg-Šarić, 1996.). Mikrosustav obuhvaća odnose između pojedinca koji razvija neke svoje socijalne kompetencije i njegove neposredne okoline. Kao što je već spomenuto roditelji su djetetova najbliža okolina preko koje djeca stvaraju predodžbe o međuljudskim odnosima i razvijaju obrasce socijalnih interakcija. Djetetov razvoj ovisit će o odabranom stilu roditeljstva, stoga roditelji kao djetetova najbliža okolina igraju veliku ulogu u kontekstu mikrosustava. Međutim, iskustva u interpersonalnim odnosima u obiteljskoj okolini prenose se i na odnose izvan obitelji, osobito na odnose s drugom djecom (Deković i Raboteg-Šarić, 1996.). Unutar mikrosustava adolescenta i na razvoj njegovih socijalnih kompetencija ističu se i njegovi prijatelji. Istodobno, na kvalitetu odnosa između bilo koje dvije osobe utječu i drugi pojedinci unutar mikrosustava. U mikrosustavu adolescent razvija raznovrsne odnose koji se vremenom mijenjaju kao što se mijenjanju socijalne i fizičke značajke toga sustava, pa i sam adolescent (Lacković-Grgin, 2006.). Drugi sloj unutar ekosustava Bronfenbrenner naziva mezosustav, i on obuhvaća veze između različitih

mikrosustava. Primjerice, odnos između adolescentovih roditelja i prijatelja predstavlja njegov mezosustav (Lacković-Grgin, 2006.). Kako roditelji gledaju na prijatelje s kojima se njihovo dijete druži također igra ulogu u stvaranju kvalitete prijateljskih odnosa adolescenta i obrnuto. Uz mezosustav postoji i egzosustav koji se odnosi na socijalne strukture koje ne obuhvaćaju samog pojedinca, ali ipak utječu na njegova/njezina iskustva u neposrednoj okolini (Berk, 2008.). Egzosustav obuhvaća šire društveno okruženje u kojem adolescent živi i predstavlja udaljeniji okolinski utjecaj. U tome sustavu adolescent ne participira direktno već preko roditelja i škole. To su primjerice sportski timovi u kojima adolescent sudjeluje. Na posljertku postoji još jedan sustav koji je stabilniji od ostalih, a koji također djeluje na samog adolescenta. Riječ je o makrosustavu koji predstavlja kulturu i subkulturu u kojoj adolescent živi (Lacković-Grgin, 2006.). Ovaj sustav neposredno djeluje na adolescentove vrijednosti i ponašanje.

Bronfenbrenner (1995, prema Berk, 2008.) ističe kako se interakcija sustava događa unutar nekog konteksta i vremena. Razvoj adolescenata ne događa se u vakuumu, već se uvijek događa i izražava u ponašanju u okolini koji je potrebno uključiti u proučavanje (Lacković-Grgin, 2006.). Vrijeme Bronfenbrenner (1995., prema Berk, 2008.) naziva kronosustavom, te zaključuje kako razvoj pojedinca nije ni pod kontrolom utjecaja iz okoline niti vođen unutarnjim dispozicijama. Vrijeme je sinonim za porast kronološke dobi pojedinca, ali je ono važno zbog vremena koji stvara promjene u fizičkoj i socijalnoj okolini adolescenata (Lacković-Grgin, 2006.). Prema tome ljudi su i proizvodi i stvaraoci svoje okoline koji zajedno tvore mrežu međusobno povezanih utjecaja (Berk, 2008.). U novije vrijeme postoji sve veći interes za utvrđivanjem procesa kojima se rani socijalizacijski obrasci stečeni unutar obitelji prenose tijekom razvoja na druga područja interpersonalnih odnosa (Deković i Raboteg-Šarić, 1996.).

1.5. Pregled dosadašnjih istraživanja

Veliki broj istraživača nastojali su ispitati odnos roditeljstva i kvalitete prijateljstva te socijalne kompetencije. Iako postoji veliki broj istraživanja na ovu temu, oni se uglavnom odnose na djecu predškolske dobi, dok je manje onih koji su se usmjerili na

ispitivanje povezanosti socijalne kompetencije i interpersonalnih odnosa među adolescentima (Deković i Raboteg-Šarić, 1996.).

Gauze i suradnici (1996.) su u svom istraživanju pokazali kako je povezanost između prijateljstva i percipirane socijalne kompetencije bila jača kod ranih adolescenata čija je obitelj bila manje prilagodljiva i povezana. Kvaliteta prijateljstva pokazala se statistički značajno povezana s percipiranom socijalnom kompetencijom. Autori su to objasnili na način da djeca koja imaju probleme u obitelji imaju kvalitetnija prijateljstva jer se više povjeravaju prijateljima, dok djeca koja imaju veću kvalitetu obiteljskih odnosa se mogu bolje nositi s problemima u prijateljskim odnosima. Ovo istraživanje daje vrijedne implikacije kako prijateljstvo može djelovati kao važan izvor vrijednosti i podrške djeci koja odrastaju u rizičnim obiteljima (Gauze i sur., 1996.). Slične rezultate pokazalo je istraživanje Buhrmester (1990.) gdje su adolescenti koji opisuju da imaju prijateljstva kojima su zadovoljni, u kojima se mogu povjeriti i podijeliti svoje osjećaje izjavljuju da su kompetentniji, druželjubiviji, manje su neprijateljski raspoloženi, anksiozni/depresivni te imaju veće samopouzdanje od vršnjaka koji su uključeni u manje intimno prijateljstvo. Nalazi potvrđuje da su kvaliteta prijateljstva i percipirana socijalna kompetencija povezani.

Schonert-Reichl (1993.) ispitala je odnos empatije i kvalitete prijateljskih odnosa adolescenata s problemima u ponašanju i adolescenata bez problema u ponašanju. Od važnosti su rezultati koji su pokazali kako je empatija povezana s kvalitetom odnosa kod adolescenata bez problema u ponašanju, odnosno adolescenti koji iskazuju višu razinu empatije pokazuju i bolju kvalitetu odnosa. Empatija je bila povezana s boljom kvalitetom odnosa i nakon kontroliranja socioekonomskog statusa i dobi adolescenata bez problema u ponašanju. Također, rezultati su pokazali da je broj bliskih prijatelja opadao s dobi adolescenata (Schonert-Reichl, 1993.). Slično istraživanje proveli su Batool i Lewis (2020.) koji su ispitali povezanost pozitivnog roditeljstva, prosocijalnog ponašanja i kvalitete prijateljstva među adolescentima. Pokazali su kako je pozitivno roditeljstvo povezano s prosocijalnim ponašanje indirektno putem emocionalne inteligencije. Pozitivno roditeljstvo je također bilo povezano s kvalitetom prijateljstva adolescenata direktno i indirektno preko emocionalne inteligencije, pri čemu se pokazalo da su teškoće u kontroliranju neugodnih emocija povezane s više agresivnog ponašanja prema vršnjacima (Batool i Lewis, 2020.).

Nadalje, istraživanja pokazuju kako je kvaliteta prijateljstva djece značajno povezana s percipiranom obiteljskom podrškom, roditeljskim nadzorom i kvalitetom roditeljskog odnosa. Djeca koja su iskazala višu razinu obiteljske podrške, roditeljskog nadzora i imala kvalitetniji odnos s roditeljima su također pokazala i veću razinu kvalitete prijateljstva (Cui i sur., 2002.; Knoester i sur., 2006.; Franco i Levitt, 1998.). Također, takvi adolescenti češće biraju prijatelje koji se prosocijalno ponašaju (Knoester i sur., 2006.). Nadalje, istraživanje Flynn i suradnika (2018.) pokazuje da djeca koja dobivaju podršku majki, pružaju podršku u prijateljskim odnosima što pospješuje kvalitetu prijateljstva. S druge strane, djeca čiji roditelji koriste kažnjivo i neprijateljsko ponašanje, oponašaju takve obrasce u svojim prijateljskim odnosima, pa se kvaliteta prijateljstva smanjuje, posebno kod djevojaka. Na posljepku, adolescenti čiji su očevi kooperativni i konstruktivno rješavaju probleme koriste takve obrasce ponašanja u prijateljskim odnosima i postižu kvalitetnija prijateljstva, što posebno vrijedi za mladiće (Flynn i sur., 2018.). Updegraff i suradnici (2001.) uspoređivali su uključenost majki i očeva u vršnjačke odnose adolescenata te su utvrdili da postoji povezanost između kvalitete interakcije s ocem i kvalitete prijateljstva kod muške djece. Također se pokazala povezanost između kvalitete interakcije s oba roditelja i intimnosti prijateljskih odnosa kod mladića i djevojaka. Za djevojke se pokazalo kako uključenost oca nije značajna za odabir prijatelja, dok je uključenost majki bila značajna samo za veću uključenost u prijateljske aktivnosti, ali nije bila značajna za kvalitetu prijateljskih odnosa.

Nadalje, povezanost roditeljske podrške i primjerene kontrole, koje predstavljaju faktore autoritativnog roditeljstva, sa socijalnom kompetencijom ispitalo se u istraživanju Henry i Petersona (1995.). Pokazalo se kako je autoritativno roditeljstvo povezano sa socijalnom kompetencijom adolescenata. Odnosno majke i očevi koji koriste roditeljsku podršku i primjerenu kontrolu u odgoju podižu adolescente koji znaju ostvarivati svoja prava i donose adekvatne odluke za životna pitanja, a takvi roditelji su i zadovoljniji svojim roditeljstvom (Henry i Peterson, 1995.). U drugom istraživanju gdje se ispitala povezanost određenih karakteristika obiteljskog funkcioniranja sa kognitivnim i emocionalnim dimenzijama empatije, pokazalo se da je obiteljska kohezija značajan prediktor emocionalne dimenzije empatije (Henry i sur., 1996.). Odnosno, uspješan obrazac komunikacije u obitelji stvara temelj za

interakciju roditelja i adolescenta te napredak socijalnih i komunikacijskih vještina što može biti povezano s boljom socijalnom kompetencijom adolescenata (Henry i sur., 1996.). Salavera i suradnici (2022.) također su dobili slične rezultate, odnosno djeca čiji roditelji koriste demokratski stil postižu bolje rezultate u socijalnim vještinama od djece koja su odgajana drugim roditeljskim stilovima. Međutim, pokazalo se kako djeca čiji roditelji koriste permisivni roditeljski stil također postižu visoke rezultate u socijalnim vještinama.

S druge strane, postoje i rezultati oprečni ranije navedenim nalazima. Primjerice, Steinberg i suradnici (1994.) nastojali su provjeriti povezanost četiri vrste roditeljskog stila i psihosocijalni razvoj, školsko postignuće, internalizirane i eksternalizirane probleme te prilagodbu adolescenata tijekom vremena. Socijalna kompetencija mjerila se preko konstrukta psihosocijalnog razvoja, koji je osim socijalnih kompetencija uključivao samopouzdanje i radnu učinkovitost. Rezultati su pokazali da je došlo do promjene kod svih varijabli osim socijalne kompetencije. Također, različite vrste i razine obiteljskih izvora nisu se pokazale statistički značajne za razvoj socijalnih kompetencija djece (Amato i Ochiltree, 1986.). Također, u istraživanju Boling i suradnika (2011.) se pokazalo da ne postoji direktna povezanost roditeljske privrženosti i pozitivnih karakteristika prijateljskih odnosa adolescenata, dok su negativne karakteristike bile povezane sa nižom majčinom podrškom autonomiji i nižom razinom privrženosti ocu.

Uz navedena strana istraživanja, postoji nekolicina domaćih istraživanja koja potvrđuju vezu ova tri sustava. Za početak, Deković i Raboteg-Šarić (1996.) u svom istraživanju utvrdile su da adolescenti koji imaju pozitivnije odnose s roditeljima, tj. čiji roditelji iskazuju veće bezuvjetno prihvaćanje osobitosti svoje djece, veću privrženost i emocionalnu uključenost, također iskazuju i pozitivnije odnose s prijateljima. S druge strane, adolescenti čiji roditelji imaju manji nadzor nad njihovim aktivnostima i čije su emocionalne veze s majkom slabije, teže uspostavljanju površnijih odnosa s vršnjacima, odnosa kojima je svojstvena učestalost druženja, ali ne i bliskost (Deković i Raboteg-Šarić, 1996.). Rezultati drugog istraživanja utvrdili su kako su prosocijalno ponašanje i agresivnost u adolescenata korelati kvalitete prijateljstva, gdje su razina prosocijalnog i agresivnosti povezane s procjenom kvalitete prijateljstva (Klarin i sur., 2010.).

Također, istraživanja ističu razlike između ostvarene kvalitete prijateljstva kod djevojaka i mladića, gdje adolescentice značajno višom procjenjuju kvalitetu prijateljstva od adolescenata. Djevojke sklapaju intimna, privržena i prisna prijateljstva, koja su prilično ograničena na manji krug bliskih prijateljica, dok mladići sklapaju otvorenija prijateljstva, koja su manje obilježena privrženošću, zatvorennošću i intimnošću (Klarin, 2004.; Klarin i sur., 2010.; Cui i sur., 2002.; Buhrmester, 1990.).

1.6. Teorijske i empirijske implikacije

Uloga roditelja u razvoju socijalne kompetencije djece i njihovu odnosu s prijateljima u djetinjstvu prikazana je u više istraživanja. Međutim, postoji manjak istraživanja koja proučavaju ove odnose tijekom adolescencije (Cui i sur., 2002.). Postizanje različitih vrsta nezavisnosti razvojni je zadatak adolescencije. Međutim, mladi ipak teže dobroj kvaliteti odnosa s roditeljima, te usprkos svemu roditelji i dalje imaju glavnu ulogu u razvoju adolescenata (Lacković-Grgin, 2006.). Iz tog razloga, potrebno je istraživanje proširiti na učenike viših razreda osnovne škole, odnosno populaciju ranih adolescenata.

S druge strane, postoje oprečna istraživanja u kojima povezanost razvoja socijalnih kompetencija kod djece i percipiranog roditeljskog stila nije bila značajno povezana. Iz tog razloga važno je ponoviti istraživanje i doći do novijih rezultata kako bi se oni mogli uspoređivati s prijašnjim rezultatima provedenih istraživanja i na taj način doprinijeti novim spoznajama.

Nadalje, postojeća se istraživanja, s obzirom na različito definiranje socijalnih kompetencija, razlikuju u korištenim instrumentima i rezultatima. Iako postoje primjereni instrumenti za mjerenje socijalnih kompetencija predškolske djece, malo se istraživača usmjerilo na stvaranje adekvatnog mjernog instrumenta za mjerenje socijalnih kompetencija adolescenata (Buhrmester, 1990.). U ovom radu koristio se novo konstruirani instrument koji ispituje višedimenzionalnost socijalne kompetencije, a prilagođen je adolescentima (Gómez-Ortiz, Romera, i Ortega-Ruiz, 2017.). Ovaj instrument korišten je u Španjolskoj i Kolumbiji, stoga je jedan od ciljeva ovog rada primijeniti ovaj novo konstruirani instrument u istraživanju s adolescentima u Hrvatskoj. Nadalje, neki autori ističu da je u odgoju djece razvoj socijalne i

emocionalne kompetencije važan zadatak ne samo roditelja, nego i drugih važnih osoba uključenih u život djeteta (Klarin, 2006.).

Ovaj rad upotpunjuje spoznaje o razumijevanju razvoja i prilagodbe djece u različitim kontekstu. Naime, roditelji i prijatelji predstavljaju glavne socijalizacijske faktore u životu djeteta. S jedne strane, roditelji zauzimaju glavnu ulogu u socijalizaciji djece tijekom djetinjstva, dok se odrastanjem i ulaskom u adolescenciju ono polako smanjuje, a vršnjaci dobivaju sve veću ulogu (Lacković-Grgin, Penezić i Žutelija, 2001.). Međutim, ovo istraživanje ističe kako treba imati na umu da roditelji i dalje zauzimaju bitno mjesto u životu adolescenta neovisno o vršnjacima. Također, istraživanje ovih odnosa potiče praktičare da primjerice u kontekstu škole i sporta preventivno djeluju i potiču djetetovu kompetenciju na način da koriste timske radove, radove u grupi gdje djeca u interakciji s vršnjacima razvijaju socijalne kompetencije, a dugoročno djeluju pozitivno na razvoj i stvaranje odnosa kasnije u životu.

2. Cilj, problemi i hipoteze istraživanja

2.1. Cilj istraživanja

Glavni cilj ovog istraživanja je ispitati povezanost dimenzija roditeljskog stila sa socijalnim kompetencijama i kvalitetom prijateljskih odnosa mlađih adolescenata. Drugi cilj je ispitati spolne razlike u kvaliteti prijateljskih odnosa mlađih adolescenata.

2.2. Problemi i hipoteze istraživanja

1. Problem: Postoji li povezanost između percipirane socijalne kompetencije i ostvarene kvalitete prijateljstva adolescenata?

Hipoteza: Očekuje se da će adolescenti koji iskazuju višu razinu socijalne kompetencije također iskazivati i višu razinu kvalitete prijateljskih odnosa.

2. Problem: Postoji li povezanost između dimenzija roditeljskog stila i percipirane socijalne kompetencije adolescenata?

Hipoteza: Očekuje se da će adolescenti koji doživljavaju više razine roditeljske topline, strukture, podrške autonomiji, a niže razine roditeljskog odbacivanja, kaosa i prisile iskazati višu razinu socijalne kompetencije.

3. Problem: Postoji li povezanost između dimenzija roditeljskog stila i percipirane kvalitete prijateljskih odnosa adolescenata?

Hipoteza: Očekuje se da će adolescenti koji doživljavaju više razine roditeljske topline, strukture i podrške autonomiji, a niže razine roditeljskog odbacivanja, kaosa i prisile iskazati višu razinu kvalitete prijateljskih odnosa.

4. Problem: Postoje li razlike u kvaliteti prijateljskih odnosa s obzirom na spol adolescenata?

Hipoteza: Pretpostavlja se da će adolescentice imati kvalitetnije prijateljske odnose od adolescenata.

3. Metoda

3.1. Sudionici

U ovom istraživanju sudjelovalo je 98 učenika Osnovne škole Valentin Klarin u Preku prosječne dobi 12,47 godina ($M = 12,47$, $SD = 1,186$) od čega je 35,7 % bilo dječaka, a 64,3 % djevojčica. Iako se dobni raspon kretao od 11 do 15 godina, centralna vrijednost ($C = 12$) iznosi 12. Najveći postotak učenika pohađa 5. razred (32,7%), zatim 8. razred (24,5%), dok podjednak broj učenika pohađa 6. i 7. razred (21,4%). Najveći broj sudionika svoje materijalne prilike procjenjuje kao dobre (58,2%), zatim izrazito dobre (34,7%), a najmanje je onih koji ih procjenjuju kao osrednje (7,1%). Nijedan sudionik svoje materijalne prilike nije procijenio kao izrazito loše ili loše. Nadalje, najveći broj sudionika živi u kućanstvu koje broji 4 osobe (38,8%), zatim 5 osoba (36,7%), dok najmanji broj sudionika broji 7 osoba u kućanstvu (4,1%). Podjednak broj sudionika živi u kućanstvu koje broji 3 i 6 osoba (10,2%).

Tablica 3.1.

Status obrazovanja i radni status majke i oca sudionika

		<i>f</i>	%
Status obrazovanja majke sudionika	osnovna škola	2	2,1
	završena srednja škola	66	68,8
	završen fakultet	28	29,2
	<i>N</i>	96	100,0
Radni status majke sudionika	Zaposlena	56	57,1
	Povremeno zaposlena ili samozaposlena	20	20,4

	Umirovljena	0	0
	Nezaposlena	22	22,4
	<i>N</i>	98	100,0
Status obrazovanja oca sudionika	osnovna škola	7	7,4
	završena srednja škola	63	66,3
	završen fakultet	25	26,3
	<i>N</i>	95	100,0
Radni status oca sudionika	Zaposlen	86	90,5
	Povremeno zaposlen ili samozaposlen	8	8,4
	Umirovljen	1	1,1
	Nezaposlen	0	0
	<i>N</i>	95	100,0

Tablica 3.1. prikazuje raspodjelu sudionika prema statusu obrazovanja i radnom statusu njihovih roditelja. Iz tablice je vidljivo kako najveći broj majki (68,8%) i očeva (66,3%) sudionika završilo srednju školu, dok je najmanji broj majki (2,1%) i očeva (7,4%) završilo osnovnu školu. Nadalje, vidljivo je da je najveći broj majki (57,1%) i očeva (90,5%) zaposleno. Vidljivo je kako nema nezaposlenih očeva sudionika.

3.2. Postupak

Istraživanje je provedeno u svibnju 2022. godine u Osnovnoj školi Valentin Klarin u Preku. Za provedbu istraživanja zatražena je suglasnost ravnatelja škole i Etičkog povjerenstva Studijskog centra socijalnog rada Pravnog fakulteta u Zagrebu. Istraživanje je bilo transverzalnog tipa, odnosno provedeno je u jednoj vremenskoj točki. Prvotno je kontaktiran ravnatelj škole, a potom roditelji i djeca. Roditelji su bili obaviješteni na način da su se djeci podijelili papiri koji sadržavaju informacije o istraživanju. Papiri su sadržavali informacije o svrsi istraživanja, načinu istraživanja, sadržaju upitnika i etička načela koja će se poštovati tijekom istraživanja. Roditelji su bili zamoljeni da svojim potpisom izraze slaganje da njihova djeca sudjeluju u istraživanju. Nakon što su dobivene roditeljske suglasnosti, zatražene su suglasnosti djece. Istraživanju su pristupila djeca koja su dobila suglasnost roditelja i koja su htjela sudjelovati u istraživanju. Ispitivanje se provodilo grupno za vrijeme sata razredne zajednice uz prisustvo istraživača. Prije ispunjavanja upitnika učenicima je pročitana

i dana uputa za ispunjavanje upitnika u kojoj je naglašena svrha istraživanja, anonimnost i dobrovoljnost sudjelovanja, važnost iznošenja vlastitog i iskrenog mišljenja te povjerljivost podataka.

3.3. Mjerni instrumenti

3.3.1. Sociodemografski podaci ispitanika

U istraživanju se koristio novo konstruirani upitnik o općim podacima sudionika. Postavljena su pitanja kojima su prikupljeni osnovni sociodemografski podaci o sudionicima: spol, razred, godine, broj osoba koje žive u njihovom kućanstvu, najviši završeni stupanj obrazovanja majke i oca, radni status majke i oca te procjena materijalnih prilika njihovog kućanstva.

3.3.2. Upitnik roditeljskih stilova (Parents as Social Context Questionnaire, PASCQ, Skinner, Johnson i Snyder, 2005.)

Upitnik roditeljskih stilova konstruiran je 2005. godine (Parents as Social Context Questionnaire, PASCQ, Skinner, Johnson i Snyder, 2005.). U originalnom opisu, upitnik ispunjavaju djeca i roditelji, međutim za potrebe ovog istraživanja koristili smo samo dio upitnika koji ispunjavaju djeca. Upitnik se sastoji od 24 čestica, odnosno tvrdnji, koji se odnose na neka ponašanja majke, odnosno oca. Čestice možemo podijeliti u 6 subskala koje predstavljaju dimenzije roditeljstva, a od kojih se svaka sastoji od 4 tvrdnje. Možemo ih podijeliti na pozitivne dimenzije roditeljstva: podrška autonomiji (npr. „Pušta me da radim stvari koje ja mislim da su važne.“), struktura (npr. „Kad želim shvatiti kako nešto funkcionira, objasni mi to.“), toplina („Daje mi do znanja da me voli.“) te negativne dimenzije roditeljstva: prisila (npr. „Naređuje mi.“), kaos (npr. „Stalno mijenja pravila za mene.“) te odbacivanje (npr. „Ponaša se tako da se osjećam neželjeno.“). Sudionici posebno za majku, a posebno za oca procjenjuju slaganje s navedenim tvrdnjama na skali od 1 do 4, gdje broj jedan označava „uopće se ne slažem“, a broj četiri „u potpunosti se slažem“. Cronbach α koeficijent pouzdanosti pokazao se visok u svim navedenim subskalama. Cronbach α za subskalu topline iznosi 0,85; za strukturu 0,79 ; za podršku autonomiji 0,82; za odbacivanje 0,82; za kaos 0,78 te za prisilu 0,82 (Skinner, Johnson i Snyder, 2005.). Ukupni rezultati na subskalama dobivaju se kao ukupni zbroj pripadajućih odgovora sudionika, a mogu se kretati od 4 do 16 pri čemu veći rezultat predstavlja višu razinu

dimenzija roditeljstva koja se ispituje. Rezultati se tvore posebno za majku, posebno za oca.

3.3.3. Multidimenzionalna skala socijalnih kompetencija adolescenata (Adolescent Multidimensional Social Competence Questionnaire, AMSC-Q, Gómez-Ortiz i sur., 2017.)

Multidimenzionalna skala socijalnih kompetencija adolescenata (Adolescent Multidimensional Social Competence Questionnaire, AMSC-Q, Gómez-Ortiz i sur., 2017.) obuhvaća 26 tvrdnji na skali Likertovog tipa od 7 stupnjeva gdje 1 znači „u potpunosti netočno“ i 7 „u potpunosti točno“. Upitnik ispituje ukupnu mjeru socijalnih kompetencija i posebno pet faktora socijalne kompetencije: prosocijalno ponašanje („Kad je moj vršnjak ili prijatelj tužan, ja ga/ju tješim da se osjeća bolje.“), socijalnu prilagodbu („Priključujem se aktivnostima u kojima sudjeluju i drugi.“), normativnu prilagodbu („Poštujem tuđa mišljenja čak i ako ne dijelim isto mišljenje.“), percipiranu socijalnu djelotvornost („U odnosima sa svojim učiteljima osjećam da neke stvari radim dobro (osjećam se djelotvorno).“) i učinkovitu regulaciju osjećaja („Kada mi se događa nešto stresno, pokušavam misliti o tome i ostati smiren/a.“). U prijašnjim validacijskim ispitivanjima unutarnja konzistentnost je bila prikladna (od .35 za subskalu učinkovite regulacije emocija do .74 na subskali normativne prilagodbe te .70 za subskale ukupno). Ukupni rezultat tvori se zbrojem odgovora na svakoj subskali, pri čemu viši rezultat označuje višu razinu socijalne kompetencije. Najviši rezultat koji je moguće ostvariti iznosi 182, dok je najmanji rezultat 26.

3.3.4. Skala kvalitete prijateljstva (Friendship Qualities Scale, FQS, Fonzi i sur., 1996.)

Skala kvalitete prijateljstva (Friendship Qualities Scale, FQS, Fonzi i sur., 1996.) višedimenzionalna je ljestvica samoprocjene koja mjeri percepciju pet glavnih karakteristika koje predstavljaju odnos sa svojim najboljim prijateljem u ranoj adolescenciji. Pet dimenzija kvalitete prijateljstva obuhvaćena upitnikom su: 1) Druženje („Moj prijatelj i ja sve svoje slobodno vrijeme provodimo zajedno.“); 2) Konflikt („Ponekad se jako posvađam sa svojim prijateljem.“); 3) Pomoć („Ako bi me drugi ljudi gnjavili, moj prijatelj bi mi pomogao.“); 4) Sigurnost („Ako imam problem u školi ili kod kuće, mogu razgovarati sa svojim prijateljem o tome.“); 5) Bliskost („Da se moj prijatelj mora preseliti u drugi grad, nedostajao bi mi.“). Sastoji

se od 22 čestice, a izbori odgovora za svaku stavku ocijenjeni su na Likertovoj skali od 1 (u potpunosti netočno) do 5 (u potpunosti točno). Rezultati svake subskale izvedeni su izračunom zbroja vrijednosti kojih su ispitanici dodijelili svakoj čestici, imajući na umu da se rezultat za točku 13 mora kodirati obrnuto. Ukupni rezultat tvori se zbrojem rezultata na svakoj subskali, pri čemu se rezultat za subskalu konflikt također obrnuto kodira. Ukupni rezultat može biti u rasponu od 22 do 110. Veći ukupni rezultat označava, višu razinu kvalitete prijateljstva.

3.4. Obrada podataka

Cijela statistička obrada izvršena je u programu IBM SPSS Statistics 26.0. Izračunati su ukupni rezultati za majčinu i očevu toplinu, podršku autonomiji, strukturu, kaos, prisilu i odbacivanje, socijalnu kompetenciju i kvalitetu prijateljskih odnosa mlađih adolescenata. Povezanost među svim varijablama utvrđene su Pearsonovim koeficijentima korelacije. Razlika u kvaliteti prijateljstva prema spolu dobivena je t-testom.

4. Rezultati

U svrhu odgovora na prvi problem, odnosno ispitivanja povezanosti između percipirane socijalne kompetencije i ostvarene kvalitete prijateljstva, računali su se Pearsonovi koeficijenti korelacije, prikazani u *Tablici 4.1.*

Tablica 4.1.

Prikaz Pearsonovih koeficijenata korelacije za percipiranu socijalnu kompetenciju i ostvarenu kvalitetu prijateljstva

		Ukupna razina kvalitete prijateljstva
Ukupna razina socijalne kompetencije	<i>r</i>	0,43**
	<i>p</i>	0,000
	<i>N</i>	83

**. $p < 0.01$

Iz tablice broj 4.1. možemo vidjeti kako postoji povezanost između navedenih varijabli. Postoji statistički značajna umjerena i pozitivna povezanost između procijenjene socijalne kompetencije i ostvarene kvalitete prijateljstva ($r = 0,43$, $p < 0,001$). Navedeno znači kako će adolescenti koji procjenjuju višu razinu socijalne

kompetencije ostvarivati i veću kvalitetu prijateljstva. Ovakvim nalazima postavljena hipoteza je potvrđena.

Nadalje, u svrhu odgovora na drugi problem računali su se Pearsonovi koeficijenti korelacije prikazani u *Tablici 4.2. i 4.3.* S obzirom na to da su se na skali dimenzija roditeljskih stilova posebno ocjenjivali roditeljski postupci za majku, a posebno za očeve, korelacije su se računale na poduzorcima majki i očeva.

Tablica 4.2.

Prikaz Pearsonovih koeficijenata korelacije za percipiranu socijalnu kompetenciju i razine dimenzija roditeljskih stilova za majku

		Toplina- majke	Odbaciva nje - majke	Struktu ra - majke	Kaos - majke	Podrška autonomi ji - majke	Prisila - majke
Percipirana socijalna kompetenci ja	<i>r</i>	0,40**	-0,28**	0,40**	-0,52**	0,53**	-0,40**
	<i>p</i>	0,000	0,010	0,000	0,000	0,000	0,000
	<i>N</i>	85	85	86	82	85	85

**. $p < 0,01$

*. $p < 0,05$

Iz tablice 4.2. može se očitati kako postoji povezanost između razine percipirane socijalne kompetencije i različitih dimenzija roditeljskih stilova kod majke. Točnije, postoji značajna i pozitivna povezanost između razine roditeljske topline ($r = 0,40$, $p < 0,01$), strukture ($r = 0,40$, $p < 0,01$), podrške autonomiji ($r = 0,53$, $p < 0,01$) i razine percipirane socijalne kompetencije. Navedeno znači kako će adolescenti koji procjenjuju višu razinu roditeljske topline, strukture i podrške autonomiji kod majki iskazivati višu razinu percipirane socijalne kompetencije. S druge strane, razina percipirane socijalne kompetencije je značajno i negativno povezana s razinom roditeljskog kaosa ($r = -0,52$, $p < 0,01$), prisile ($r = -0,40$, $p < 0,01$) te roditeljskim odbacivanjem ($r = -0,28$, $p < 0,01$). Adolescenti koji iskazuju višu razinu roditeljskog kaosa, prisile i odbacivanja kod majki procjenjuju razinu percipirane socijalne kompetencije nižom.

Tablica 4.3.

Prikaz Pearsonovih koeficijenata korelacije za percipiranu socijalnu kompetenciju i razine dimenzija roditeljskih stilova za oca

		Toplina-otac	Odbacivanje - otac	Struktura - otac	Kaos – otac	Podrška autonomiji – otac	Prisila - otac
Ukupna razina percipirane socijalne kompetencije	<i>r</i>	0,43**	-0,26**	0,51**	-0,52**	0,53**	-0,35**
	<i>p</i>	0,000	0,020	0,010	0,000	0,000	0,001
	<i>N</i>	84	82	84	82	85	84

**. $p < 0,01$

*. $p < 0,05$

Tablica 4.3. pokazuje povezanost između razine percipirane socijalne kompetencije i različitih dimenzija roditeljskih stilova na poduzorku očeva. Ukupna razina percipirane socijalne kompetencije je značajno i pozitivno povezana sa sve tri razine pozitivne dimenzije roditeljskih stilova, točnije razinom roditeljske topline ($r = 0,43$, $p < 0,01$), strukture ($r = 0,51$, $p < 0,01$) i podrške autonomiji ($r = 0,53$, $p < 0,01$). Adolescenti koji procjenjuju višu razinu roditeljske topline, strukture i podrške autonomiji kod oca također pokazuju i višu razinu percipirane socijalne kompetencije. Nadalje, ukupna razina percipirane socijalne kompetencije je značajno i negativno povezana s razinom roditeljskog kaosa ($r = -0,52$, $p < 0,01$), roditeljske prisile ($r = -0,35$, $p < 0,01$) i odbacivanja ($r = -0,26$, $p < 0,05$). Navedeno znači kako adolescenti koji procjenjuju više razine roditeljskog kaosa, prisile i odbacivanja kod oca imaju nižu razinu percipirane socijalne kompetencije.

Kako bi odgovorili na treći postavljeni problem, odnosno da bi ispitali povezanost između razine ostvarene kvalitete prijateljstva i različitih dimenzija roditeljskih stilova, računali su se Pearsonovi koeficijenti korelacije prikazani u tablici 4.4. Kao i u prethodnom ispitivanju problema, korelacije su se računale na poduzorcima majki i očeva.

Tablica 4.4.

Prikaz Pearsonovih koeficijenata korelacije za razinu ostvarene kvalitete prijateljstva i razine dimenzija roditeljskih stilova za majku

		Toplina - majke	Odbaciva nje - majke	Struktura - majke	Kaos - majke	Podrška autonomiji - majke	Prisila - majke
Ukupna razina ostvarene kvalitete prijateljstva	<i>r</i>	0,12	-0,17	0,00	-0,21	0,01	-0,20
	<i>p</i>	0,252	0,110	0,974	0,056	0,917	0,058
	<i>N</i>	87	87	89	86	86	87

**. $p < 0,01$

*. $p < 0,05$

Iz tablice 4.4. može se vidjeti kako nije utvrđena značajna povezanost između razine ostvarene kvalitete prijateljstva adolescenata i dimenzija roditeljskog stila kod majki. Ovakvim nalazima hipoteza je odbačena.

Tablica 4.5.

Prikaz Pearsonovih koeficijenata korelacije za razinu ostvarene kvalitete prijateljstva i razine dimenzija roditeljskih stilova za oca

		Toplina - otac	Odbaciva nje - otac	Struktura - otac	Kaos - otac	Podrška autonomiji - otac	Prisila - otac
Ukupna razina ostvarene kvalitete prijateljstva	<i>r</i>	0,25*	-0,30**	0,21	-0,21	0,01	-0,31**
	<i>p</i>	0,021	0,005	0,057	0,056	0,917	0,004
	<i>N</i>	86	83	86	86	86	85

**. $p < 0,01$

*. $p < 0,05$

Iz tablice 4.5. može se očitati kako postoji povezanost između nekih od navedenih varijabli. Postoji značajna i negativna povezanost između ukupne razine ostvarene kvalitete prijateljstva adolescenata i razine roditeljske prisile ($r = -0,31$, $p < 0,01$) te razine roditeljskog odbacivanja ($r = -0,30$, $p < 0,01$) kod oca. Navedeno znači kako će adolescenti koji procjenjuju višu razinu roditeljske prisile i odbacivanja od strane oca iskazivati nižu razinu ostvarene kvalitete prijateljstva. Nadalje, postoji značajna i pozitivna povezanost između razine ostvarene kvalitete prijateljstva i razine roditeljske topline kod oca ($r = 0,25$, $p < 0,05$). Navedeno znači kako će adolescenti koji

procjenjuju višu razinu roditeljske topline od oca imati i višu razinu ostvarene kvalitete prijateljstva. Kod preostale tri dimenzije roditeljskog stila i razine ostvarene kvalitete prijateljstva adolescenata nije utvrđena značajna povezanost ($p > 0,05$). Ovakvim nalazima hipoteza je djelomično prihvaćena.

U svrhu odgovora na četvrti problem odnosno provjeravanja značajnosti razlike među ženskim i muškim adolescentima u razini ostvarene kvalitete prijateljstva proveden je t-test za nezavisne uzorke.

Tablica 4.6.

Prikaz rezultata t-testova za nezavisne uzorke pri ispitivanju razlika u razini ostvarene kvalitete prijateljstva kod adolescenata i adolescentica.

Ukupna razina kvalitete prijateljstva	Muški spol			Ženski spol			t	P
	N	M	SD	N	M	SD		
	33	83,42	10,075	59	90,24	10,057	-3,114	0,002

Izračunom t-testova za nezavisne uzorke utvrđeno je da se mladići i djevojke statistički značajno razlikuju u razini ostvarene kvalitete prijateljstva ($t = -3,114$, $p < 0,01$). Pri tome adolescentice ($M = 90,24$, $SD = 10,057$) postižu značajno višu razinu ostvarene kvalitete prijateljstva od adolescenata ($M = 83,42$, $SD = 10,075$). Ovakvi rezultati potvrđuju pretpostavljenu hipotezu.

5. Rasprava

5.1. Postoji li povezanost između percipirane socijalne kompetencije i ostvarene kvalitete prijateljstva adolescenata?

Prvim postavljenim istraživačkim pitanjem nastojalo se ispitati povezanost između percipirane socijalne kompetencije i ostvarene kvalitete prijateljskog odnosa mlađih adolescenata. Pretpostavljalo se da će kvaliteta prijateljstva biti povezana sa socijalnom kompetencijom mlađih adolescenata. Rezultati su potvrdili postavljenu hipotezu, odnosno dobiveno je kako je percipirana socijalna kompetencija povezana s ostvarenom kvalitetom prijateljstva mlađih adolescenata. Adolescenti koji posjeduju odlike prosocijalnog ponašanja, koji su socijalno prilagodljivi, koji poštuju pravila zajednice, koji sebe percipiraju kao djelotvornima u društvu drugih osoba i koji se

znaju učinkovito nositi s različitim emocionalnim situacijama ostvaruju kvalitetnija prijateljstva s drugim osobama. Takvi adolescenti lakše će se povezati i imat će dublju povezanost sa svojim prijateljem, više će vremena provoditi s njim, manje će se svađati i više pomagati jedan drugome, te će lakše svladavati probleme i prelaziti preko prepreka u odnosu. Povezanost kvalitete prijateljstva i ostvarene socijalne kompetencije u skladu je s prijašnjim istraživanjima (npr. Buhrmester, 1990.; Gauze i sur., 1996.; Boling i sur., 2011.). Buhrmester (1990.) je ovakav rezultat objasnila time da je stvaranje kvalitetnog prijateljstva u adolescenciji jedan od faktora mentalnog zdravlja i razvoja kompetencije. Također, povezanost je objasnila na način da u adolescenciji povjeravanje i davanje podrške prijateljima postaje bitan dio prijateljskog odnosa, pa djeca koja imaju problema sa socijalnom prilagodbom te imaju manjak socijalnih kompetencija teže uspostavljaju kvalitetan prijateljski odnos (Buhrmester, 1990.). Dobivenu povezanost kvalitete prijateljstva i socijalnih kompetencija mlađih adolescenata moguće je objasniti i instrumentima kojima su se mjerili konstrukti. Indikator pomaganje konstrukta kvalitete prijateljstva sadržajno je povezan s indikatorom prosocijalnog ponašanja socijalne kompetencije.

5.2. Postoji li povezanost između dimenzija roditeljskog stila i percipirane socijalne kompetencije adolescenata?

Rezultati istraživanja potvrđuju drugu hipotezu istraživanja, da je percipirana socijalna kompetencija adolescenata povezana s dimenzijama roditeljskog stila majki i očeva. Dobiveni rezultati pokazali su kako adolescenti koji od svojih roditelja primaju više roditeljske topline, podrške autonomiji i strukture ostvaruju bolje rezultate na skali socijalnih kompetencija. S druge strane, oni adolescenti koji više doživljavaju odbacivanje, kaos i prisilu od svojih roditelja ostvaruju slabije rezultate na skali socijalnih kompetencija. Ovakvi rezultati potvrđuje istraživanje Gauze i suradnika (1996.) koji navode kako obitelji koje su brižljive pripremaju dijete za nošenje s izazovima u interakciji izvan obitelji. Također, Merkaš (2012.) je u svom istraživanju navela da za razvoj socijalizacije adolescenta ima veliki doprinos odrastanje u obitelji čiji članovi imaju tople, stabilne i sigurne odnose, gdje se dopušta autonomija i izražavanje mišljenja, te se takvi učinci prelijevaju i na socijalne odnose i funkcioniranje adolescenata izvan granica obitelji. Henry i suradnici (1996.) povezanost roditeljske podrške i komunikacije sa socijalnim kompetencijama djeteta

objašnjavaju na način da pozitivno roditeljstvo i mogućnost da adolescent može otvoreno komunicirati s roditeljima stvara temelje za napredak socijalnih kompetencija kroz napredak socijalnih i komunikacijskih vještina. Nadalje, ovakve nalaze moguće je i protumačiti prema teoriji ekoloških sustava, gdje su roditelji i djeca dio mikrosustava koji je u međusobnoj interakciji. Roditelji su djetetova najbliža okolina preko koje djeca stvaraju predodžbe o međuljudskim odnosima i razvijaju obrasce socijalnih interakcija, pa će tako djetetov budući razvoj ovisiti o ponašanju roditelja.

Poduzorak očeva i majki razlikuje se u visini rezultata povezanosti. Iako su se sve tri pozitivne dimenzije roditeljstva pokazale povezane sa socijalnom kompetencijom adolescenata, rezultati za poduzorak oca pokazali su se višim od rezultata za poduzorak majki. Ovakvi rezultati pokazuju da je kod mlađih adolescenta koji percipiraju očevu toplinu i strukturu višom postižu i više rezultate na skali percipirane socijalne kompetencije. Važnost oca u djetetovom životu za razvoj socijalne kompetencije vidljivo je i u istraživanju Marcone i suradnika (2018.) gdje je razina prihvaćenosti od strane vršnjaka bila viša kada su očevi koristili autoritativni roditeljski stil, dok je bila niža kad su koristili permissivni roditeljski stil, što je posebno vrijedilo za djevojke.

Međutim, i kod očeva i kod majki se podrška autonomiji kao dimenzija pokazala visoko povezana sa percipiranom socijalnom kompetencijom. Takvi rezultati u skladu su sa istraživanjem Marcone i suradnika (2018.) koji su rezultate objasnili na način da roditelji koji imaju dobar balans kontrole, koriste raspravu i dijalog kako bi razumjeli stavove i potrebe svog djeteta i postupno mu daju autonomiju, ulijevaju povjerenje i dopuštaju mu da preuzme sve veće odgovornosti i na taj način jačaju djetetovo samoodređenje te je ono bolje prihvaćeno od strane vršnjaka.

Nadalje, dimenzija kaosa, i kod majki i kod očeva, ističe se u jačini povezanosti sa socijalnijom kompetencijom adolescenata. Rezultati za ovu dimenziju jednaki su za majke i očeve. Također, dimenzija odbacivanja kod majki i kod očeva jednako je, ali slabije povezana sa socijalnom kompetencijom od dimenzije kaosa. Kaos se može definirati kao nedosljedna, nepredvidiva i nepouzdana roditeljska ponašanja. Kada se gleda s ekološke perspektive, kaos se može opisati kao neka vrsta zbrke, koja uključuje

dezorganizaciju i nered (Skinner i sur., 2005.). Rezultati ovog istraživanja pokazuju kako adolescenti čiji roditelji nisu dosljedni u pravilima i čiji su roditeljski postupci dezorganizirani, postižu niže rezultate na skali socijalne kompetencije. Ovi rezultati u skladu su s teorijskim spoznajama da mladi unatoč povećanom potrebom za vršnjačkim odnosima, i dalje imaju veliku potrebu za brižnim roditeljima koji jasno izražavaju svoje vrijednosti i pravila koja žive jer identitet mladih u velikoj mjeri proizlazi iz obitelji (Buljan Flander, 2013.). Također, ovakvi nalazi potvrđuju se u istraživanju Salavera i suradnika (2022.) koji ističu da djeca čiji su roditelji dosljedni u donošenju pravila, ne percipiraju svoje roditelje kao rigidne te se dobrovoljno pridržavaju pravila što pridonosi višim rezultatima u samopoimanju, samopoštovanju i socijalnim vještinama.

5.3. Postoji li povezanost između dimenzija roditeljskog stila i percipirane kvalitete prijateljskih odnosa adolescenata?

Treći istraživački problem bio je ispitati povezanost između dimenzija roditeljskog stila i percipirane kvalitete prijateljskih odnosa adolescenata. Pretpostavljalo se kako će kvaliteta prijateljstva biti pozitivno povezana s dimenzijama roditeljske topline, strukture i podrške autonomiji, a negativno povezana s dimenzijama roditeljskog odbacivanja, kaosa i prisile.

Rezultati na poduzorku majki su pokazali kako kvaliteta prijateljstva nije povezana s dimenzijama roditeljskog stila majke, čime je hipoteza za poduzorak majki odbačena. Ovakvi rezultati nisu u skladu s dosadašnjim istraživanjima, koji ističu povezanost roditeljskog stila i kvalitete prijateljstva (Cui i sur, 2002.; Knoester i sur., 2006.; Franco i Levitt, 1998.). Međutim, iz rezultata se vidi kako je koeficijent za dimenzije kaosa i prisile blizu granice značajnosti ($p = 0,058$ i $p = 0,056$). S druge strane, rezultati na poduzorku očeva pokazali su kako je kvaliteta prijateljstva adolescenata djelomično povezana sa dimenzijama roditeljskog stila oca, točnije adolescenti koji procjenjuju višu razinu roditeljske prisile i odbacivanja od strane oca će iskazivati nižu razinu ostvarene kvalitete prijateljstva, dok će oni adolescenti koji procjenjuju višu razinu roditeljske topline od oca imati i višu razinu ostvarene kvalitete prijateljstva. Korelacija između roditeljske strukture, podrške autonomiji i kaosa kod oca i kvalitete

prijateljstva adolescenta nije statistički značajna. Ovakvi rezultati djelomično potvrđuju hipotezu.

Moguće objašnjenje za oprečne rezultate možda leži u korištenim instrumentima, s obzirom na to da su se u prethodnim istraživanjima roditeljski stilovi mjerili zajednički za majke i očeve. Također, mogući razlog dobivenih rezultata leži i u obliku upitnika. Skala kvalitete prijateljstva nalazi se na samom kraju upitnika, moguće je da su učenici, u nedostatku koncentracije nasumično odgovarali na pitanja. Upravo zbog različitih mogućih objašnjenja, dobro bi bilo ovakve rezultate provjeriti te utvrditi je li to zaista tako ili se neznajni rezultati pripisuju nečem drugom, poput metodoloških pogrešaka i malog uzorka.

Istraživanja naglašavaju važnost oca u socijalnom, emocionalnom i intelektualnom razvoju djece (Marcone i sur., 2018.), što se potvrdilo i u ovom istraživanju.

5.4. Postoje li razlike u kvaliteti prijateljskih odnosa s obzirom na spol adolescenata?

Četvrti istraživački problem bio je ispitati razlike u kvaliteti prijateljskih odnosa s obzirom na spol adolescenata. Očekivalo se da će adolescentice imati kvalitetnije prijateljske odnose od adolescenata. Računanjem t-testa za nezavisne uzorke utvrđene su spolne razlike u kvaliteti prijateljstva. Kao što je pretpostavljeno, adolescentice su imale više rezultate u kvaliteti prijateljstva od adolescenata.

Dobiveni rezultati o razlikama u kvaliteti prijateljstva s obzirom na spol adolescenata u skladu su s prethodnim istraživanjima (Klarin, 2004.; Klarin i sur., 2010.; Cui i sur., 2002.; Buhrmester, 1990.). Za razliku od mladića, djevojke traže veću emocionalnu razmjenu u prijateljstvu. Adolescentice sklapaju intimnija, privržena i prisna prijateljstva, koja su ograničena na manji krug bliskih prijateljica, dok adolescenti sklapaju otvorenija prijateljstva (Klarin, 2004.). Za djevojke je emocionalna bliskost, razgovor i otkrivanje uobičajenija nego za mladiće. Adolescentice izjavljuju veću razinu naklonosti i potvrđivanja u prijateljskim vezama. One se više oslanjaju na prijateljske veze kao jedan od načina samopotvrđivanja (Hojjat i Moyer, 2017.). Djevojke se češće sastaju samo kako bi pričale, dok se mladići češće okupljaju zbog grupnih aktivnosti, najčešće sporta. Međutim, to ne znači da mladići rijetko stvaraju

bliske prijateljske veze. Oni ih stvaraju često, ali je kvaliteta njihovih prijateljskih odnosa promjenjivija (Berk, 2008.). Tijekom djetinjstva dječaci i djevojčice procjenjuju prijateljstvo podjednako prema razini bliskosti. U pred adolescenciji razina bliskosti u istospolnom prijateljstvu povećava se kod djevojčica, što se nastavlja povećavati i tijekom adolescencije. Zanimljivo je kako i dječaci i djevojčice muško-ženska prijateljstva u ranoj adolescenciji procjenjuju nisko u razini intimnosti, dok s povećanjem dobi i mladići i djevojke izražavaju jednaku i povećanu razinu bliskosti u muško-ženskim prijateljstvima. Mladići u kasnijoj adolescenciji muško-ženska prijateljstva doživljavaju intimnijim od istospolnih prijateljstva, dok djevojke ocjenjuju podjednako intimnim istospolna i muko-ženska prijateljstva (Hojjat i Moyer, 2017.). Ovakve spoznaje o spolnim razlikama u kvaliteti prijateljstva potvrđuju se i u ovom istraživanju.

5.5. Nedostatci istraživanja, preporuke za buduća istraživanja i implikacije rezultata

Za početak, kao nedostatak ovog istraživanja potrebno je navesti da se provjera problema i hipoteza zasniva na ne-eksperimentalnom korelacijskom nacrtu. Kod ovog nacrtu nije moguće manipulirati nezavisnom varijablom niti u potpunosti kontrolirati uvjete mjerenja (Milas, 2005.). Drugim riječima, ovakvim istraživanjem nije moguće utvrditi je li, primjerice, viša razina kvalitete prijateljstva uzrok više socijalne kompetencije adolescenata ili je viša socijalna kompetencija uzrok više kvalitete prijateljstva adolescenata. Također, moguće je da neka treća varijabla poput socioekonomskog statusa utječe na takvu povezanost. Sljedeći nedostatak ovog istraživanja je korištenje prigodnog uzorka. Točnije, u ovom istraživanju sudjelovali su učenici od 5. do 8. razreda jedne osnovne škole. Osim toga, škola se nalazi na otoku, pa uzorak čini specifičnijim. Također, u istraživanje je uključeno 98 učenika pa je i sam uzorak malen i pristran, stoga bi bilo poželjno uzorak proširiti na više osnovnih škola, što bi moglo dovesti do drugačijih zaključaka o povezanosti ispitivanih konstrukata.

Nadalje, nedostatak ovog istraživanja leži i u načinu mjerenja roditeljskih stilova, kvalitete prijateljstva te socijalnih kompetencija mlađih adolescenata. Naime, učenici su sami procjenjivali i odgovarali na pitanja o roditeljskim stilovima, socijalnim kompetencijama i kvaliteti prijateljstva. Tako smo dobili samo jednu perspektivu

ispitivanih varijabli, stoga bi bilo poželjno da se u istraživanje uključilo i roditelje, prijatelje i učitelje koji bi procjenjivali ispitivane varijable za učenike, a čije bi odgovore mogli povezati pomoću individualizirane šifre. Iako su njihovi odgovori i ovakav način mjerenja vrijedni, moguće je da su učenici davali socijalno poželjne odgovore što također narušava istinitost podataka. Također, u ovom istraživanju socijalnu kompetenciju i kvalitetu prijateljstva mjerilo se kao ukupni rezultat. U budućim istraživanjima bilo bi zanimljivo koristiti rezultate za svaku komponentu konstrukta zasebno. Primjerice, povezanost bliskosti u kvaliteti prijateljstva i roditeljske dimenzije podrške autonomiji.

S obzirom na to da se nije dobila očekivana povezanost kvalitete prijateljstva i dimenzija roditeljskih stilova, moguće je da su učenici davali socijalno poželjne odgovore ili su na zadnji dio upitnika odgovarali nasumično. Naime, zadnji dio upitnika čini skala kvalitete prijateljstva pa je moguće da su učenici zbog nedostataka koncentracije ili žurbe odgovarali na pitanja neiskreno ili slučajnim odabirom. Zbog toga bi bilo poželjno da se u sljedećem istraživanju na posljednje mjesto u upitniku ipak stave pitanja o sociodemografskim podacima.

U ovom istraživanju nije sudjelovao podjednak broj muških i ženskih sudionika što također može djelovati na same rezultate o razlikama kvalitete prijateljstva obzirom na spol. U budućim istraživanjima bilo bi dobro uključiti podjednak broj adolescenata i adolescentica. Također, bilo bi zanimljivo proširiti uzorak na starije adolescente i uspoređivati kvalitetu prijateljstva i socijalnih kompetencija s obzirom na dob.

Ipak, ovo istraživanje ima određene prednosti koje mogu pridonijeti budućim istraživanjima. Za početak, u ovom istraživanju za mjerenje roditeljskih stilova korištena je skala koja mjeri roditeljski stil posebno za majke, posebno za očeve. Također, korištena skala mjeri šest dimenzija koje se procjenjuju zasebno, na taj način se kompleksnost opisa roditeljskih stilova proširila. U prijašnjim su se istraživanjima koristile uglavnom skale koje mjere roditeljski stil majki i očeva zajedno, na način da su se dimenzije procjenjivale bipolarno, primjerice, toplina naspram odbacivanju. Osim toga, malo je istraživanja koja mjere roditeljski stil za očeve, a s obzirom na to da se u ovom istraživanju povezanost kvalitete prijateljstva i roditeljskog stila dobila samo za roditeljski stil očeva, ističe se važnost zasebnog ispitivanja. U budućim

istraživanjima svakako bi bilo dobro zadržati ovakav način ispitivanja roditeljskih stilova.

Rezultati ovog istraživanja mogu poslužiti u radu s adolescentima i njihovim roditeljima u obliku praktičnih savjeta, radionica, grupnih aktivnosti, edukacija i slično. Rezultati pokazuju kako su dimenzije roditeljskih stilova i kod majki i kod očeva povezane sa percipiranom socijalnom kompetencijom adolescenata. Kako se dimenzija podrške autonomiji pokazala najjače povezanom sa socijalnom kompetencijom, bilo bi korisno za roditelje da se provodu edukacije o važnosti pružanja autonomije djetetu s obzirom na to da je i ostvarivanje autonomije glavni zadatak adolescencije. Takvim edukacijama i praktičnim savjetima roditelji bi bolje razumjeli potrebe svog djeteta i omogućili mu kvalitetniji razvoj. Također, s obzirom na povezanost kvalitete prijateljstva i socijalnih kompetencija, bilo bi korisno da se provedu radionice za adolescente o važnosti prihvatanja, povezivanja i stvaranja prijateljstva. Primjerice, da se kroz sportske događaje i grupne aktivnosti djeca i mladi povežu, igraju, komuniciraju i stvaraju nova te jača kvaliteta već postojećih prijateljstava i socijalnih kompetencija. Uz navedeni prijedlog, mogu se provesti i radionice na temu tolerancije, rješavanje sukoba, komunikacijskih vještina i drugih tema povezanih sa temom prijateljstva i socijalnih kompetencija.

6. Zaključak

Ovim istraživanjem rezultati su potvrdili hipoteze o pozitivnoj povezanosti socijalnih kompetencija i ostvarene kvalitete prijateljstva mlađih adolescenata. Rezultati također potvrđuju hipotezu o pozitivnoj povezanosti dimenzija majčine i očeve roditeljske topline, strukture i podrške autonomiji sa socijalnom kompetencijom mlađih adolescenata. Potvrđena je hipoteza o negativnoj povezanosti dimenzija majčine i očeve roditeljske prisile, odbacivanja i kaosa sa socijalnom kompetencijom mlađih adolescenata.

Nadalje rezultati nisu potvrdili pozitivnu povezanost dimenzija majčine roditeljske topline, strukture i podrške autonomiji sa ostvarenom kvalitetom prijateljskih odnosa mlađih adolescenata. Također, nije se potvrdila teza o negativnoj povezanosti dimenzije majčine prisile, kaosa i odbacivanja s kvalitetom prijateljstva mlađih

adolescenata. S druge strane, rezultati o povezanosti dimenzija roditeljstva za oca i kvalitete prijateljstva mlađih adolescenata djelomično su se potvrdili - potvrđena je hipoteza o negativnoj povezanosti dimenzija oćevog odbacivanja i prisile, a odbaćena hipoteza o negativnoj povezanosti dimenzije kaosa kod oca i kvalitete prijateljstva. Također, potvrdila se hipoteza o pozitivnoj povezanosti dimenzije oćeve topline i kvalitete prijateljstva, a odbacila se hipoteza o pozitivnoj povezanosti dimenzija oćeve podrške autonomiji i strukture sa kvalitetom prijateljskih odnosa mlađi adolescenata. Na kraju, utvrđene su znaćajne spolne razlike u kvaliteti prijateljstva adolescenata, na naćin da adolescentice ostvaruju kvalitetnija prijateljstva od adolescenata.

Literatura

1. Amato, P. R., & Ochiltree, G. (1986). Family resources and the Development of Child Competence. *Journal of Marriage and Family*, 48(1), 47-56.
2. Batool, S. S., & Lewis, C. (2022). Does positive parenting predict pro-social behavior and friendship quality among adolescents? Emotional intelligence as a mediator. *Current Psychology*, 41(1), 1-15.
3. Berk, L. E. (2008). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
4. Boling, M. W., Barry, C. M., Kotchick, B. A., & Lowry, J. (2011). Relations among early adolescents' parent-adolescent attachment, perceived social competence, and friendship quality. *Psychological Reports*, 109(3), 819-41.
5. Buhrmester, D. (1990). Intimacy of Friendship, Interpersonal Competence, and Adjustment during Preadolescence and Adolescence. *Child Development*, 61(4), 1101-1111.
6. Buljan Flander, G. (2013). *Adolescencija-izazovi odrastanja*. Posjećeno 9.7.2022. na mrežnoj stranici Poliklinike za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba: <https://www.poliklinika-djeca.hr/aktualno teme/adolescencija-izazovi-odrastanja/>.
7. Buljubašić-Kuzmanović, V. (2010). Socijalne kompetencije i vršnjački odnosi u školi. *Pedagogijska istraživanja*, 7(2), 191-201.
8. Cui, M., Conger, R. D., Bryant, C. M., & Elder, G. H., Jr. (2002). Parental Behavior and the Quality of Adolescent Friendships: A Social-Contextual Perspective. *Journal of Marriage and family*, 64(3), 676-689.
9. Deković, M., & Raboteg-Šarić, Z. (1996). Roditeljski odgojni postupci i odnosi adolescenata s vršnjacima. *Društvena istraživanja*, 6(4-5 (30-31)), 427-445.
10. Englund, M. M., Levy, A. K., Hyson, D. M., & Sroufe, L. A. (2000). Adolescent social competence: Effectiveness in a group setting. *Child Development*, 71(4), 1049-1060.
11. Flannery, K., & Smith, R. (2017). Are Peer Status, Friendship Quality, and Friendship Stability Equivalent Markers of Social Competence?. *Adolescent Research Review*, 2(4), 331-340.

12. Flynn, H. K., Felmlee, D. H., Shu, X., & Conger, R. D. (2018). Mothers and Fathers Matter: The Influence of Parental Support, Hostility, and Problem Solving on Adolescent Friendships. *Journal of Family Issues*, 39(8), 2389–2412.
13. Fonzi, A., Tani, F., & Schneider, B. (1996). Adattamento e validazione su un campione italiano della scala sulla qualità dell'amicizia (F.Q.S.) di Bukowski, Hoza e Boivin. *Giornale Italiano di Psicologia*, 23(1), 107-22.
14. Franco, N., & Levitt, M. J. (1998). The Social Ecology of Middle Childhood: Family Support, Friendship Quality, and Self-Esteem. *Journal of Marriage and Family*, 47(4), 315-321.
15. Gauze, C., Bukowski, W. M., Aquan-Assee, J., & Sippola, L. K. (1996). Interactions between Family Environment and Friendship and Associations with Self-Perceived Well-Being during Early Adolescence. *Child Development*, 67(5), 2201-2216.
16. Gómez-Ortiz, O., Félix, E., & Ortega-Ruiz, R. (2017). Multidimensionality of Social Competence: Measurement of the Construct and its Relationship with Bullying Roles // Multidimensionalidad de la competencia social: Medición del constructo y su relación con los roles del bullying. *Revista de Psicodidáctica*, 22(1), 37-44.
17. Gómez-Ortiz, O., Romera, E.M., & Ortega-Ruiz, R. (2019). Multidimensional social competence in research on bullying involvement: a cross-cultural study. *Behavioral Psychology / Psicología Conductual*, 27(2), 217-238.
18. Henry, C. S., Peterson, G., & Wilson, S. M. (1997). Adolescent Social Competence and Parental Satisfaction. *Journal of Adolescent Research*, 12(3), 389-409.
19. Henry, C. S., Sager, D. W., & Plunkett, S. W. (1996). Adolescents' Perceptions of Family System Characteristics, Parent-Adolescent Dyadic Behaviors, Adolescent Qualities, and Adolescent Empathy. *Family Relations*, 45(3), 283-292.
20. Hojjat, M., & Moyer, A. (2017). *The psychology of friendship*. Oxford University Press.
21. Klarin, M. (2004). Uloga socijalne podrške vršnjaka i vršnjačkih odnosa u usamljenosti predadolescenata i adolescenata. *Društvena istraživanja*, 13(6), 1081-1097.

22. Klarin, M. (2006). *Razvoj djece u socijalnom kontekstu: roditelji, vršnjaci, učitelji: kontekst razvoja djeteta*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
23. Klarin, M., Proroković, A., & Šimić Šašić, S. (2010). Doživljaj prijateljstva i njegovi ponašajni korelati u adolescenata. *Pedagogijska istraživanja*, 7(1), 7-20.
24. Knoester, C., Haynie D. L., & Stephens, C. M. (2006). Parenting Practices and Adolescents' Friendship Networks. *Journal of Marriage and Family*, 68(5), 1247-1260.
25. Lacković-Grgin, K. (2006). *Psihologija adolescencije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
26. Lacković-Grgin, K., Penezić, Z., & Žutelija, S. (2001). Dobne i spolne razlike u samootkrivanju adolescenata različitim osobama. *Društvena istraživanja*, 10(3), 341-363.
27. Larson, J. J., Whitton, S. W., Hauser, S. T., & Allen, J. P. (2007). Being close and being social: peer ratings of distinct aspects of young adult social competence. *Journal of Personality Assessment*, 89(2), 136-148.
28. Marcone, R., Borrone, A., & Caputo, A. (2018). Peer Interaction and social competence in childhood and early adolescence: the affects of parental behaviour. *Journal of Family Studies*, 27(2), 178-195.
29. Merkaš, M. (2012). *Uloga obitelji u razvoju socijalne kompetencije adolescenata*. Doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.
30. Milas, G. (2005). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Jastrebarsko: Naklada Slap
31. Orpinas, P. (2010). Social Competence. U: Weiner, I.B. i Craighead, W.E. (ur.), *The Corsini Encyclopedia of Psychology*, (str. 1623-1625). John Wiley & Sons, Inc.
32. Pernar, M. (2010). Roditeljstvo. *Medicina Fluminensis*, 46(3), 255-260.
33. Pintar, Ž. (2018). Roditeljstvo u otporu. *Školski vjesnik*, 67(2), 287-298.
34. Raboteg - Šarić, Z., Merkaš, M., & Majić, M. (2011). Nada i optimizam adolescenata u odnosu na roditeljski odgojni stil. *Napredak*, 152(3-4), 373 - 388.
35. Salavera, C., Usán, P., & Quilez-Robres, A. (2022). Exploring the Effect of Parental Styles on Social Skills: The Mediating Role of Affects. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(6), 3295.

36. Schonert-Reichl, K.A. (1993). Empathy and Social Relationships in Adolescents with Behavioral Disorders. *Behavioral Disorders, 18*(3), 189-204.
37. Shujja, S., & Malik, F. (2015). Social Competence Scale for Adolescents (SCSA): Development and Validation Within Cultural Perspective. *Journal of Behavioural Sciences, 25*(1), 59-77.
38. Skinner, E., Johnson, S., & Snyder, T. (2005). Six Dimensions of Parenting: A Motivational Model. *Parenting: Science and Practice, 5*(2), 175-235.
39. Sremić, I., & Rijavec, M. (2010). Povezanost percepcije majčinog i očevog roditeljskog ponašanja i školskog uspjeha kod učenika osnovne škole. *Odgojne znanosti, 12*(2), 347 - 360.
40. Steinberg, L., Lamborn, S. D., Darling, N., Mounts, N. S., & Dornbusch, S. M. (1994). Over-Time Changes in Adjustment and Competence among Adolescents from Authoritative, Authoritarian, Indulgent, and Neglectful Families. *Child Development, 65*(3), 754-770.
41. Sunko, E. (2008). Utjecaj provedbe programa za roditelje na njihove stavove o odgoju. *Odgojne znanosti, 10*(2), 383-401.
42. Updegraff, K. A., McHale, S. M., Crouter, A. C., & Kupanoff, K. (2001). Parents' Involvement in Adolescents' Peer Relationships: A Comparison of Mothers' and Fathers' Roles. *Journal of Marriage and Family, 63*(3), 655-668.